

*Буренко Г. М., Зінченко В. І.**

ІНКЛЮЗИВНА ШКОЛА – ЕФЕКТИВНА ШКОЛА

У статті висвітлюються питання інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній простір. Розкрито актуальність інклюзивної освіти та переваги інклюзивного навчання.

Освіта – це не лише престиж держави, показник розвитку культури нації, а й фундаментальний резерв наближення майбутнього, гідного людини. Вона формує людину, озброює її знаннями, виховує громадянські якості – уміння думати і працювати, спілкуватися, жити суспільним життям і водночас бути індивідуальною і неповторною особистістю.

Кожна дитина по-своєму унікальна, тому потреби кожної дитини специфічні. Кожна дитина є цінністю для своїх батьків, родичів, а всі діти разом – неоціненний скарб суспільства, запорука його майбутньої долі. Ці твердження мають універсальне значення у всіх суспільствах і культурах.

Останніми роками в Україні активізувалися зміни щодо навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами. Прийнято законодавчі акти, які стосуються проблеми інтеграції таких дітей в загальноосвітній простір. На організаційному рівні законодавчо унормовано нову форму навчання дітей з особливими освітніми потребами – інклюзивну, яка дає можливість дітям повною мірою реалізувати своє право на навчання за місцем проживання, право спілкуватися з однолітками, самореалізуватися й формуватися як особистість. За даними ООН, у світі нараховується близько 450 мільйонів людей із порушеннями психофізичного розвитку. В Україні, як і в усьому світі, спостерігається тенденція до зростання кількості таких дітей.

Проблемою інклюзивної освіти активно займаються такі вчені, як В. Бочковський, В. Бондар, А. Колупаєва, В. Ляхова. Результати досліджень учених і практиків підтверджують, що інклюзивний підхід корисний із соціальної, академічної й навіть фінансової точок зору, як у цілому для шкільної системи, так і для всіх дітей, які залучаються до інклюзивної освіти.

Науковці переконані: інклюзивна освіта для дитини з порушеннями розвитку за всіма параметрами повинна бути такою самою, як освіта, яку отримують діти без порушень [6].

Мета, якої прагнуть досягти у процесі інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в єдиній освітній системі, – включення їх у середовище здорових, а далі у широке суспільне життя. Звідси й поняття «інклюзія», що означає «включеність», «інклюзивне навчання» – навчання у середовищі здорових [4].

Інклюзивне навчання передбачає навчання двох-трьох дітей з особливими освітніми потребами у класі разом зі здоро-

* © Буренко Г. М., Зінченко В. І.

ІННОВАЦІЯ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

вими ровесниками, де для них створюються необхідні особливі умови. Для того щоб дитина просувалася в навчанні, на основі вивчення її психологічних особливостей складається індивідуальний навчальний план. Якщо інтелектуальні можливості дитини дають їй змогу засвоювати програму загальноосвітньої школи, вона навчається разом з усіма однокласниками.

Ми йдемо до мети – наблизити дітей різних категорій: одних навчити жити в широкому соціумі, інших – бачити й розуміти проблеми тих, із ким доля обійшлася жорстокіше, уміти їм співчувати і допомагати.

Актуальне завдання – упроваджуючи інтегрування дітей з особливими освітніми потребами, не втратити в нових умовах навчання якості освіти цих дітей і водночас забезпечити їм можливість навчатися, не відокремлюючись від сім'ї і спілкуючись зі здоровими ровесниками.

Універсального рецепта, як працювати з дітьми з особливими потребами, не існує. Кожен день – це нові, часто неочікувані завдання постають перед педагогами, саме тому маємо бути терплячими та винахідливими. Діти із серйозними відхиленнями в розвитку часто просто не мають досвіду спілкування з людьми, які не належать до членів їхніх родин. Вони не вміють товаришувати, співпереживати, допомагати та співпрацювати з іншими. Їм важко поділитися своїми емоціями та побажаннями. Виходячи з цього, перше й найголовніше завдання, яке стоїть перед учителями, котрі працюють з дітьми з особливими освітніми потребами – це спочатку соціалізувати, а потім уже чогось навчати своїх учнів [5].

Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливими освітніми потребами має бути спрямована на:

- розвиток слухового сприймання;
- розвиток зорового сприймання;
- розвиток мовлення;
- корекцію пізнавальної діяльності;
- розвиток емоційно-вольової сфери;
- формування навичок просторового орієнтування;
- соціально-побутове орієнтування;
- формування компенсаційних способів діяльності;
- практичне використання знань, умінь і навичок;
- розвиток комунікативної діяльності і творчості;
- фізичний розвиток [1; 3].

Корекційно-розвивальна робота здійснюється в контексті педагогічної та психологічної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами.

Педагогічна реабілітація передбачає:

- запровадження комплексу заходів, відповідних форм і методів навчання, що створюють передумови для оволодіння дітьми з особливими освітніми потребами системою знань, умінь і навичок;
- сприяння подальшому розвитку особистості кожної

дитини з особливими освітніми потребами;

- розвиток здатності у дітей з особливими освітніми потребами до самостійної трудової діяльності, організації побуту, планування самостійного життя [2; 5].

Психологічна реабілітація спрямована на корекцію та розвиток психічних процесів дітей з особливими освітніми потребами, створення оптимальних умов для подальшого становлення кожної дитини з особливими освітніми потребами як особистості в процесі засвоєння цінностей та пристосування до вимог суспільства.

В арсеналі педагога обов'язково повинні бути такі корекційні методи:

- наочні опори в навчанні;
- коментувальне керування;
- поетапне формування розумових дій;
- попереджувальне консультування зі складних тем [3].

Учитель – головна фігура педагогічного процесу. Його особистий приклад – могутній фактор виховного впливу. Завдяки спілкуванню з дітьми педагог виховує їх не тільки словом, але й своєю особистістю.

Учитель, проаналізувавши загальні та індивідуальні об'єкти корекції учнів, повинен уміти добирати на кожен урок відповідні корекційні завдання і розв'язувати не всю низку, а лише ті, що зумовлені дидактичною метою уроку й особливостями навчального матеріалу.

Учні повинні отримувати на уроці завдання, які б гарантували їм успіх у роботі. Для цього вчителю слід визначити найбільш сильну сторону в розумових здібностях учня та, спираючись на неї, запропонувати відповідні завдання. Успіх у виконанні навіть однієї справи зміцнює віру дитини у власні сили. У результаті наступне завдання учень виконуватиме уже з «передчуттям успіху».

Не менш важливим є вимоги до поведінки вчителя у процесі взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами. Вони передбачають глибокі знання індивідуально-психологічних особливостей дітей з особливими освітніми потребами. Емоційна рівновага цієї категорії вихованців перш за все досягається за умов, коли під час розмови вчитель сідає на одному рівні з дитиною, щоб вона могла дивитися йому в очі, і розмова була довірчою, відбувалося зняття нервово-психічного напруження завдяки дотикам (вчитель повільно і ніжно бере руки вихованця у свої руки і при потребі їх гладить). Під час бесіди педагог не повинен говорити голосно, адже дитина здебільшого прихильно реагує на нормальний, а не на гучний тон.

Приємний голос справляє заспокійливий, пом'якшуючий ефект на вразливу психіку школяра, особливо в період соціальної адаптації.

Діти з особливими освітніми потребами дуже чутливі, емоційні і тонко відчувають, коли педагог ставиться прихильно до

ІННОВАЦІЯ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

їхніх почуттів, думок, ідей. Тому учнів заспокоюють підбадьорливі коментарі вчителя, наприклад: «Мені подобається, як ти використав жовтий колір у своєму малюнку», «Молодець, добре міркуєш!» тощо. Водночас необхідно уникати запитань, на які дитина могла б відповісти одним словом «так» або «ні».

Важливим моментом у створенні комфортних умов перебування дітей з особливими освітніми потребами в школі є надання їм можливості періодично розвантажуватись, розслаблятися. Для цього можна використати ігри у «клякси» або ігри з папером, які сприяють релаксації. Для зняття агресії, звільнення від негативних емоцій слід боксувати гумову грушу. Ще можна запропонувати дитині виконати певні фізичні вправи, танцювальні рухи.

Залежно від особливостей начальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами необхідно використовувати навчальні ситуації з елементами новизни, пізнавальності, спираючись на життєвий досвід дітей, а також посилене навчальне навантаження.

Винятково великого значення набуває робота з батьками дітей, які потребують спеціального навчання. Саме в школі батьки можуть уперше почути про консультацію, і від педагога та шкільного психолога залежить, будуть вони її боятися та уникати, чи скористаються порадами і допомогою. Підвищення педагогічної культури батьків – важлива умова забезпечення ефективного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Не менш важливою є й підготовка батьків здорових дітей до навчання їхнього сина чи доньки разом із тими, хто має психофізичні порушення. Досвід переконує, що батьки в переважній більшості ставляться до таких дітей співчутливо. Проте є й випадки несприйняття.

Окремим важливим завданням для педагога і шкільного психолога є налагодження спілкування дітей з особливими освітніми потребами з їхніми однокласниками та в шкільному дитячому колективі в цілому. Справді, навіть сама ідея інтеграції дітей цієї категорії в єдиній освітній системі великою мірою визначається потребою розширення їхніх контактів у соціальному середовищі, збільшення можливостей самореалізації та соціальної адаптації. Тим часом і діти, і дорослі часто уникають спілкування з носіями певних психофізичних вад, тому що не мають досвіду спілкування, нічого про них не знають, не вміють допомогти.

Формування позитивної взаємодії дітей обох категорій у єдиному колективі потребує наповнення конкретним змістом і технологіями. Це може бути і бесіда, і відповідь на запитання, і елементи гри, наприклад, спробувати писати, малювати, піднімати з підлоги дрібні речі у товстих рукавичках для того, щоб зрозуміти проблеми товариша з церебральним паралічем та інше.

Перехід до інклюзії передбачає зміни в усіх аспектах освіт-

ІННОВАЦІЯ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

ньої практики. Для багатьох педагогів цей процес може бути складним, потребувати багато часу для навчання та практичного впровадження. Це нелегкі завдання як особистого, так і професійного характеру. Але водночас перед учителями і школами відкриваються нові можливості: насамперед педагоги мають змогу відчувати, що здатні змінити на краще діяльність і функції школи; школи можуть стати ефективними освітніми осередками для всієї громади та кожного її члена.

Коли інклюзія впроваджується успішно, виграють усі.

– Учні з особливими освітніми потребами повніше реалізують свій потенціал у навчанні.

– Присутність учнів із суттєво відмінними потребами не впливає на академічні досягнення учнів без таких потреб.

– В інклюзивному середовищі учні з особливими освітніми потребами отримують кращі можливості для розвитку комунікативних, соціальних навичок та інших форм адаптивної поведінки.

– Учні, які надають допомогу однокласникам на уроці у процесі взаємонавчання за принципом «рівний – рівному» отримують переваги завдяки тому, що мають змогу підвищити самооцінку, навчитися розуміти відмінності, налагоджувати дружні стосунки.

– Інклюзія позитивно впливає на подальші життєві перспективи учнів з особливими освітніми потребами після закінчення середньої школи: вона покращує їхні шанси на працевлаштування й отримання вищої заробітної плати.

Тому сьогодні треба, щоб була створена така система освіти, у якій увага зосереджується на оптимальних методах для всіх без винятку учнів, де весь педагогічний колектив виконує одне спільне завдання – підтримує всіх учнів незалежно від того, чи вважається школяр дитиною з особливостями в розвитку.

Література:

1. Дубейко Л. О. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі / Л. О. Дубейко // Шкільному психологу. Усе для роботи (Основа). – 2013. – № 3. – С. 2–6.
2. Ільяшенко Т. Яка вона – інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній школі / Тамара Ільяшенко // Початкова школа. – 2011. – №5. – С. 47–50.
3. Лабайчук Г. Інноваційні підходи до організації навчання та реабілітації дітей з особливими потребами в умовах сучасного правового поля / Галина Лабайчук // Практика управління закладом освіти. – 2011. – №5. – С. 4–9.
4. Маланчій В. Організація роботи з дітьми з особливими освітніми потребами / Валентина Маланчій // Початкова школа. – 2014. – №4. – С. 62.
5. Паливода І. Інклюзія як шлях у суспільство. Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами / Інна Паливода, Ольга Чічікало, Тамара Луценко // Методист – 2015. – № 3. – С. 39–50.
6. Султанова Н. В. Освітня інтеграція дітей з обмеженими можливостями як соціально-педагогічна проблема / Н. В. Султанова // Педагогічний альманах. – 2014. – Випуск 24. – С. 249–256.